

Nr 378.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående särskild utbildning av folkskollärare; given Stockholms slott den 9 november 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Tage Erlander.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 november 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför här efter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Erlander följande.

I samband med sina anslagsäskanden för folkskoleseminarierna för budgetåret 1945/46 anförde skolöverstyrelsen rörande frågan om elevintagningen efter år 1945 följande.

Det är tydligt, att elevintagningen efter år 1945 måste bli av ännu större omfattning än den, som överstyrelsen nu föreslagit för år 1945. Detta kommer givetvis att spränga den nuvarande seminarieorganisationen. Överstyrelsen antydde redan i sina petita till 1944 års riksdag, att denna utveckling kunde väntas, men ansåg sig då ännu icke ha förutsättningar att yttra sig härom med säkerhet. Överstyrelsen framhöll dock, att en utredning i frågan snart nog skulle bli erforderlig. Folkskolinspektörernas nu förelig-

gande rapporter om läget visa emellertid, att utvecklingen i den antydd riktningen synes gå fort och att en utredning måste ske redan under innevarande budgetår.

Med anledning av vad skolöverstyrelsen sålunda anfört uttalade departementschefen vid anmälan av årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, att han hade för avsikt att med det snaraste låta verkställa den av överstyrelsen förordade utredningen.

Genom beslut den 16 februari 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att inom departementet verkställa skyndsamt utredning och avgiva förslag rörande elevintagningen vid folkskoleseminarierna under de närmaste åren jämte därav föranledda organisationsändringar m. m.

Den 1 mars 1945 tillkallade departementschefen såsom sakkunniga avdelningschefen i skolöverstyrelsen, undervisningsrådet K. R. Falck, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens I kammare, folkskolinspektören K. R. Bergh, ordföranden i Sveriges folkskolläraryrkesförbund, ledamoten av riksdagens II kammare, överläraren Hildur Nygren, ordföranden i Sveriges folkskolläraryrkesförbund, folkskolläraren K. G. Rosberg samt ledamoten av riksdagens I kammare, professorn S. Wahlund.

De sakkunniga, vilka antagit benämningen 1945 års seminariesakkunniga, ha funnit lärarsituationen på folkskolans område så kritisk och i behov av omedelbara överväganden, att de funnit nödigt att, innan utredningsuppdraget slutförts, i särskild skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om särskilda åtgärder i syfte att förbättra läget i nämnda hänseende. De sakkunnigas förslag gå i korthet ut på *dels* upphävande av nu gällande övergångsbestämmelser rörande pensionering av folkskollärare, *dels ock* anordnande från och med vårterminen 1946 av en särskild provisorisk utbildningslinje för folkskollärare vid seminarierna. Enär förslag i förstnämnda avseende förut denna dag framlagts av chefen för finansdepartementet, kommer jag i det följande att endast beröra frågan om anordnande av särskild utbildning av folkskollärare. Över de sakkunnigas framställning i denna del ha utlåtanden avgivits av *statskontoret* och *skolöverstyrelsen*.

Översikt av läget.

Seminariesakkunniga framhålla, att folkskolinspektörernas tidigare prognoser rörande lärarbehovet, varpå skolöverstyrelsen grundat sina beräkningar rörande elevintagningen vid folkskoleseminarierna, visat sig försiktigt hållna. Det hade sålunda vid de sakkunnigas undersökningar befunnits, att lärarbehovet under de närmaste åren vore väsentligt större än som tidigare antagits. Detta framgår vid följande jämförelse rörande *lärarbehovet* under åren 1945/49 mellan skolöverstyrelsens i anslagsäskandena för innevarande budgetår och de sakkunnigas nu gjorda beräkningar.

	Skolöverstyrelsens beräkningar hösten 1944	De sakkunnigas beräkningar hösten 1945
1945/46	15 470	15 606 (+ 136)
1946/47	15 667	15 857 (+ 190)
1947/48	15 918	16 183 (+ 265)
1948/49	16 362	16 812 (+ 450)

Uppställningen utvisar alltså, att man för de närmaste åren har att räkna med ett betydligt större folkskollära-behov än man hittills antagit.

Med utgångspunkt från det sålunda beräknade totala lärarbehovet ha de sakkunniga under hänsynstagande till å ena sidan väntad avgång av lärare genom pensionering m. m. och å andra sidan väntad utexaminering från seminarierna av redan nu intagna elever beräknat det blivande *underskottet av lärare* för vart och ett av åren 1945/50 sålunda:

1945/46	258
1946/47	581
1947/48	577
1948/49	1 392
1949/50	1 529

Vid övervägandet av nämnda siffror bör beaktas, dels att därvid ej medräknats den brist på lärare, som förefanns redan läsåret 1944/45 och som av skolöverstyrelsen hösten 1944 uppskattades till 268 lärare, dels ock att de för åren 1948/49 och 1949/50 angivna siffrorna böra minskas med det antal studenter, som komma att intagas på tvåårig linje hösten 1946 och siffran för läsåret 1949/50 därjämte med antalet intagna å studentlinje hösten 1947.

I detta sammanhang må erinras, att den nuvarande organisationen av folkskoleseminarierna är avpassad efter en normal examination av 384 folkskollärare för år, vilket med ett antal av 24 elever per klassavdelning motsvarar en utexamination av 16 klassavdelningar årligen. Emellertid har, genom ianspråktagande till det yttersta av nuvarande resurser — bland annat har elevantalet per klassavdelning höjts till 28 — innevarande hösttermin intagits sammanlagt 616 elever med lika fördelning på fyraåriga och tvååriga linjer.

Särskild utbildning av folkskollärare.

De sakkunniga ha i anslutning till de sålunda lämnade uppgifterna angående den beräknade lärarbristen angivit följande riktlinjer för dess avhjälpande.

Närmast till hands ligger naturligtvis att intaga ett avsevärt antal elever år 1946. Elever, som intagas på fyraårig linje nämnda år, utexamineras

emellertid först 1950 och kunna därför icke bidra till minskande av den brist, som föreligger dessförinnan. Den tvååriga linjen kan däremot användas för att fylla det behov, som kommer att föreligga 1948. En så stor mängd studenter som cirka 1 400 torde dock näppeligen stå till buds för intagning 1946. Erfarenheterna från innevarande års intagning tyda på att man måhända kan påräkna en rekrytering med 500—600 studenter. Detta är dock synbarligen icke tillräckligt. Man måste givetvis även 1947 taga in ett avsevärt antal elever på studentlinje för utexamination 1949, men behovet skulle ändock icke kunna täckas.

Det är tydligen nödvändigt, att man söker finna en utväg, som leder till att man redan tidigare än 1948 får ett icke obetydligt ökat antal lärare.

Härför erbjuder sig enligt de sakkunnigas mening, förutom den nyss antydda höjningen av folkskolläraernas pensionsålder, den utvägen att anordna en särskild provisorisk utbildning av lärare.

Innan de sakkunniga närmare ingått på denna fråga, ha de tagit ställning till en från flera håll framförd tanke, att seminarieläverna i klass III på den fyraåriga linjen och i klass I på studentlinjen skulle avbryta sina studier under läsåret 1946/47 för att då gå ut som extra lärare i folkskolan. Därigenom skulle antalet disponibla lärarkrafter under nämnda läsår ökas med omkring 450, och behovet för läsåret i fråga skulle, därest även pensionsålderns inträde bleve framskjutet, bli kvantitativt mer än väl tillgodosett.

De sakkunniga framhålla, att en förutsättning för en sådan åtgärds tekniska genomförande vore, att den fullföljdes under åtskilliga år, enär eljest ifrågavarande elevers återgång till seminarierna under påföljande läsår 1947/48 skulle, med hänsyn till den stora intagning av nya elever, som måste ske vid seminarierna åren 1946 och 1947, medföra en större belastning än seminarierna kunde bära. För undvikande härav vore det således nödvändigt, att de till seminarierna återgående eleverna avlöstes av en ny årgång seminarister i folkskolan. Ehuru de sakkunniga funne en sådan anordning innebära vissa fördelar med hänsyn icke blott till det nu ifrågavarande syftet utan jämväl till seminarieutbildningen såsom sådan, ha de dock icke funnit välbetänkt att redan nu införa detta system med hänsyn till de omfattande förberedelser i form av omarbetning av seminariernas tim- och arbetsplaner m. m., som skulle bli erforderliga.

Däremot ha de sakkunniga icke funnit något att erinra mot att seminarie- rektorerna, i den mån så kunde anses möjligt med hänsyn till utbildningen, finge bereda ledighet från arbetet för duktiga elever, som under kortare tider ville tjänstgöra som vikarier i folkskolan.

Beträffande möjligheterna för särskild utbildning av folkskollärare på kortare tid än den normala ha de sakkunniga till en början anfört följande allmänna synpunkter.

Denna fråga synes i första ögonblicket kunna snabbt avfärdas. Den nuvarande seminarieutbildningen är så pass forcerad och eleverna så arbets-

tyngda, att man snarare borde tänka på en förlängning av utbildningstiden än en förkortning. Då dessutom alljämt nya krav ställas på utbildningen, exempelvis det fullt berättigade kravet på att eleverna böra utbildas även för att undervisa i engelska språket i folkskolan, måste man säkerligen vid en kommande utredning rörande lärarutbildningen allvarligt diskutera frågan om utbildningstidens förlängning. De sakkunniga skulle givetvis icke heller ha tänkt på att överhuvudtaget upptaga frågan om en kortare utbildningsväg, om icke det nuvarande läget tvingat därtill. De sakkunniga ha vidare diskuterat frågan endast under den förutsättningen, att det här skulle gälla en helt tillfällig och i det hela likvärdig anordning.

Om en snabbutbildning av lärare skall anordnas, får den under inga förhållanden bli av sådan art, att de lärare, som genomgått densamma, kunna anses underlägsna i förhållande till de normalutbildade. Även om utbildningen till tiden blir kortare, måste den till kvaliteten vara likvärdig med den vanliga utbildningen.

I anslutning till vad sålunda anförts ha de sakkunniga förordat anordnandet av en provisorisk utbildningslinje, som skulle omfatta vårterminen 1946, läsåret 1946/47 samt en kurs om 6 veckor under vardera av somrarna 1946 och 1947. De båda sommarkurserna skulle alltså ersätta en hösttermin. Vinsten av en sådan anordning vore, att ifrågavarande elever, som erhöle sitt examensbetyg före höstterminens början 1947, således komme ut i folkskolans tjänst ett helt år tidigare än om de intoges å studentlinje först hösten 1946.

I en uppgjord timplan, vilken torde få såsom bilaga fogas till detta protokoll, ha de sakkunniga sökt visa, hur den föreslagna utbildningen skulle kunna bedrivas. Av timplanen framgår, att undervisningen i läroämnena, med undantag av någon kompletteringskurs, helt skulle vara förlagd till terminerna, medan undervisningen i övningsämnena till väsentlig del skulle koncentreras till sommarkurserna med hänsyn bland annat till de eljest hårt anlitade specialsalarna.

De sakkunniga, som funnit att minst 350 elever borde intagas å den föreslagna linjen, ha härom närmare anført följande.

Som i det föregående påvisats, torde man få räkna med en brist på minst 600 folkskollärare under läsåren 1946/47 och 1947/48. Därest övergångsbestämmelserna till pensionsreglementet upphävas, kommer antalet av under dessa båda läsår disponibla lärare att ökas med omkring 250. Härav följer, att den ovan skisserade kortare utbildningslinjen borde utbilda minst (600 — 250 =) 350 elever. Att detta tal ingalunda är för högt, framgår av följande resonemang.

Förut har visats, att bristen komme att stiga till omkring 1 400 läsåret 1948/49, därest intet åtgjordes för att minska densamma. Genom ovan föreslagna båda åtgärder synes den kunna nedbringas till (1 400 — 600 =) 800.

Under läsåret 1949/50 kan bristen beräknas öka med omkring 150. Därtill kommer, att läraravgången, därest pensionsbestämmelserna ändras på föreslaget sätt, ökar med omkring 300, varför det för läsåren 1948/49 och 1949/50 sammanlagda ersättningsbehovet kan beräknas uppgå till omkring

(800 + 150 + 300 =) 1 250. Å andra sidan komma ett par hundra lärare måhända att vinnas genom ökade möjligheter att kvarstå i tjänst, och ersättningsbehovet skulle därigenom sjunka till mellan 1 000 och 1 100. Detta innebär, att mellan 500 och 600 studenter måste intagas på tvåårig linje under vartdera av åren 1946 och 1947.

De sakkunniga ha funnit ovisst, hur rekryteringen till ifrågavarande provisoriska linje kan komma att gestalta sig. Måhända finge man nöja sig med ett mindre antal än 350. Skulle åter tillströmningen bli stark, borde man taga in flera. Med hänsyn till svårigheterna att vid planeringen av den nya linjen i förväg kunna beräkna dess omfattning ha de sakkunniga förordat ett centralt ansökningsförfarande. Ansökningarna till utbildningslinjen i fråga borde därför inlämnas till skolöverstyrelsen, som även borde bemyndigas att fatta beslut rörande klassavdelningarnas antal samt deras förläggning till de olika seminarierna.

Beträffande de tekniska möjligheterna för seminarierna att mottaga detta stora elevtillskott under vårterminen 1946 ha de sakkunniga framhållit följande.

Samtliga seminarier äro för närvarande fullbelagda eller överbelagda i förhållande till den kapacitet, som tilldelats dem i den nuvarande organisationen, och lediga lokaler finnas därför i regel icke. Så som de sakkunniga tänkt sig timplanen utformad, komma emellertid seminariernas hårt anlitade specialsalar att tagas i anspråk av den ifrågavarande linjen huvudsakligen under somrarna, vilket bör medföra stor lättnad för rektorerna vid uppgörande av arbetsordning för de nya eleverna. Dessa torde vid de flesta seminarierna icke kunna erbjudas eget klassrum utan bli förmodligen nödsakade att föra en mer eller mindre ambulerande tillvaro inom seminariabyggnaden. De största svårigheterna komma emellertid att möta vid anordnande av undervisningsövningarna, vilka — då övningsskolorna redan nu äro hårt ansträngda — till stor del måste förläggas till seminariestadens folkskolor. Allt detta kommer naturligtvis att medföra stort besvär för rektor och hans medhjälpare men bör dock med god vilja kunna ordnas, i synnerhet som det är fråga om en kurs, vilken förmodligen icke behöver — eller icke kan — upprepas. De rektorer, som de sakkunniga tillfrågat, ha visserligen ansett, att svårigheterna bli stora, men dock icke funnit dem värre, än att de böra kunna övervinnas.

Slutligen ha de sakkunniga i detta sammanhang anført följande.

För närvarande finnas åtskilliga studenter intagna på fyraårig linje. Det är sannolikt, att en del av dessa komma att söka in på den nya utbildningslinjen för att därigenom hastigare nå fram till folkskolläraryxamen. Luckor komma då att uppstå i de klasser, där de nu befinna sig. Under nuvarande förhållanden är det angeläget, att dessa luckor fyllas. Seminariestadgan tillåter emellertid icke någon intagning annat än vid vårterminens slut eller höstterminens början. De sakkunniga vilja därför föreslå, att skolöverstyrelsen bemyndigas att vid behov medgiva prövning och intagning av elever under vårterminen 1946 å lediga platser i de redan befintliga klassavdelningarna av fyraårig linje.

Genom beslut den 8 december 1944 har Kungl. Maj:t för höstterminen

1945 prolongerat vissa under ett par år gällande bestämmelser rörande villkoren för inträde i studentlinjens första klass. Avsikten med dessa bestämmelser är att bereda viss lättnad för latinstudenter, som sakna studentbetyg i matematik. Då det nu gäller att vinna så många sökande som möjligt, bör man givetvis icke utestänga nyssnämnda kategori av elever. Bestämmelserna böra därför prolongeras att gälla jämväl vårterminen 1946.

Kostnadsberäkningar.

I det följande lämnas först en redogörelse för de kostnader för anordnande av den i det föregående ifrågasatta utbildningslinjen, som av de sakkunniga beräknas belöpa på v å r t e r m i n e n 1 9 4 6. Därvid har utbildningen beräknats omfatta 14 klassavdelningar om 28 elever.

Arvlöningar. De sakkunniga ha beräknat dessa kostnader till sammanlagt i runt tal 150 000 kronor och till stöd därför anfört följande.

De lärare, som behöva anlitas för vårterminen 1946, torde komma att anställas såsom timlärare. Kostnaderna härför kunna beräknas till i runt tal 10 800 kronor för varje klassavdelning. Härvid ha de sakkunniga utgått från timlärararvodena på G-ort. Till läkare, bibliotekarie och rektorsbiträde böra beräknas tilläggsarvoden av respektive 100, 200 och 150 kronor. Dessutom måste ersättning utgå till de folkskollärare, som biträda vid handledande av eleverna. Härför behövas minst 1 000 kronor, varvid de sakkunniga ha beräknat, att 500 kronor skola utgå till var och en av två lärare. Sammanlagt skulle alltså på denna anslagspost erfordras ett tillägg av $(10\,800 + 100 + 200 + 150 + 1\,000 =) 12\,250$ kronor. Då dessa beräkningar äro gjorda med tanke på kostnaderna vid ett samseminarium, vilka bli något större än vid övriga seminarier, och då det dessutom är möjligt, att kostnaderna kunna nedbringas något genom att viss del av tjänstgöringen kanske kan ingå i ordinarie eller extra ordinarie lärares undervisningsskyldighet, kan anslagsbeloppet måhända upptagas till 11 000 kronor per klassavdelning. För 14 avdelningar blir anslagsbehovet alltså 154 000 kronor eller i runt tal 150 000 kronor.

Härvid har icke räknats med något särskilt arvode till rektorerna.

Ett sådant vore visserligen, framhålla de sakkunniga, i hög grad motiverat med tanke på de verkligt stora besvär och det dryga arbete, som förorsakas dem. Men de sakkunniga måste säga sig, att det vore ännu lämpligare att giva rektorerna kompensation för merarbetet genom en lättnad i deras undervisningsskyldighet, så att de finge bättre tid att ägna sig åt detta arbete. De sakkunniga kunna icke giva några regler för hur detta skall ske, men anse, att lättnaden icke bör tillmätas för snålt. Det synes icke nödvändigt, att ärenden rörande nedsättning i rektorernas tjänstgöringsskyldighet under den tid denna utbildningslinje är i verksamhet skola behöva gå till Kungl. Maj:t. Skolöverstyrelsen bör bemyndigas att under nämnda tid avgöra dessa ärenden.

Omkostnader. Dessa ha beräknats till i runt tal 10 000 kronor på följande sätt.

Kostnaderna för uppvärmning och belysning torde icke komma att öka i så hög grad att det förslagsanslag, som för detta ändamål ställts till semi-

nariernas förfogande, behöver uppräknas. Däremot måste anslaget till övriga expenser ökas, bland annat därför att städning och rengöring torde fördyras med ett par hundra kronor. Dessutom tillkommer tryckningskostnader (stadgor, blanketter m. m.) och åtskilligt annat. Sammanlagt torde sistnämnda anslag behöva ett tillägg av 500 kronor. Anslaget till trädgårdarna bör uppräknas med 100 kronor, och anslaget till föreläsningar, bad m. m. med 150 kronor. Det sammanlagda tilläggsanslaget till omkostnader kan alltså beräknas uppgå till $(500 + 100 + 150 =)$ 750 kronor per klassavdelning, varför tilläggsanslaget i sin helhet bör upptagas till $(14 \times 750 =)$ 10 500 kronor eller i runt tal 10 000 kronor.

Materiel, böcker m. m. Dessa kostnader ha beräknats till 600 kronor för klassavdelning, vilket blir sammanlagt $(14 \times 600 =)$ 8 400 kronor eller i runt tal 8 000 kronor.

Till *utrustning* slutligen erfordras enligt de sakkunnigas beräkningar ett belopp av minst 45 000 kronor. Härvid har räknats med ett belopp av 1 200 kronor för möbler och ett belopp av 2 000 kronor för musikinstrument för varje klassavdelning.

Sammanlagt ha alltså de på vårterminen 1946 belöpande kostnaderna för den ifrågasatta särskilda utbildningslinjen beräknats till i runt tal $(150\,000 + 10\,000 + 8\,000 + 45\,000 =)$ 213 000 kronor.

För envar av de i utbildningen ingående s o m m a r k u r s e r n a ha beräknats följande kostnader, nämligen till avlöningar i runt tal 8 000 kronor, till omkostnader 500 kronor och till materiel, böcker m. m. likaledes 500 kronor, allt för klassavdelning räknat, eller sammanlagt alltså i runda tal 112 000 kronor, 7 000 kronor, respektive 7 000 kronor för varje sommarkurs. Beträffande avlöningskostnaderna ha de sakkunniga anfört följande.

Avlöningsbeloppet för lärarna torde icke kunna beräknas med utgångspunkt från de vanliga timlärararvodena. Även om timplanen uppgjorts med tanke på koncentration av undervisningen, så torde dock vissa lärare få så liten tjänstgöring vid sommarkurserna, att den ersättning, som gives dem, knappast kan locka dem att kvarstanna i seminariestaden under sommaren. Det blir säkerligen nödvändigt att här lämna ett större arvode per lektion, än vad en timlärare får under pågående lästerminer. I detta sammanhang kan erinras om att man vid vanliga fortbildningskurser under somrarna ingalunda nöjer sig med ett så ringa arvode till lektionsgivarna. Om timlärararvodena omräknas till arvode per lektion, finner man, att en lärare i teoretiska ämnen erhåller 7,08 kronor per lektion, lärare i teckning, musik och gymnastik 5,15 kronor, lärare i slöjd 4,67 kronor och lärare i hushållsgöromål 4,41 kronor. De sakkunniga vilja föreslå, att samtliga lektioner vid sommarkurserna arvoderas med 10 kronor per lektion, även om detta säkerligen måste anses vara väl lågt tilltaget. Med denna beräkningsgrund skulle lärarnas arvoden vid en sommarkurs uppgå till sammanlagt ungefär 7 000 kronor.

Även under sommarkurserna böra vissa arvoden utgå till läkare, bibliote-

karie och rektorsbiträde. Härtill torde för varje klassavdelning böra anslås respektive 150, 200 och 200 kronor eller sammanlagt 550 kronor. Vidare bör ett särskilt arvode om 500 kronor utgå till rektor.

Till avlöningar vid en sommarkurs erfordras sålunda ett anslag av (7 000 + 550 + 500 =) 8 050 kronor eller i runt tal 8 000 kronor för varje klassavdelning.

Beträffande slutligen kostnaderna för läsåret 1946/47 ha de sakkunniga icke funnit skäl att nu framlägga detaljerade beräkningar. Approximativt ha emellertid kostnaderna för avlöningar beräknats uppgå till sammanlagt omkring 225 000 kronor, för omkostnader och för materiel, böcker m. m. till ungefär dubbelt så stora belopp som för vårterminen 1946 beräknats samt för utrustning till ett väsentligt lägre belopp än som för nämnda termin avsetts.

Av förutnämnda kostnader böra enligt de sakkunnigas uppfattning — förutom givetvis de på vårterminen 1946 belöpande — även viss del av kostnaderna för sommarkursen 1946, nämligen 14 000 kronor för avlöningar, 7 000 kronor för omkostnader och 7 000 kronor för materiel, böcker m. m. eller sammanlagt 28 000 kronor, bestridas innevarande budgetår. Av årets höstriktsdag syntes därför böra begäras följande tilläggsanslag:

till <i>avlöningar</i> :	för vårterminen 1946	kronor 150 000
	för sommarkursen 1946	» 14 000
		Summa kronor 164 000;
till <i>omkostnader</i> :	för vårterminen 1946	kronor 10 000
	för sommarkursen 1946	» 7 000
		Summa kronor 17 000;
till <i>materiel,</i>		
<i>böcker m. m.</i> :	för vårterminen 1946	kronor 8 000
	för sommarkursen 1946	» 7 000
		Summa kronor 15 000;
till <i>utrustning</i> :	Summa kronor 45 000;
		Summa kronor 241 000.

Remissyttranden m. m.

Såväl *statskontoret* som *skolöverstyrelsen* ha funnit de föreslagna åtgärderna för minskning av lärarbristen vid folkskolorna motiverade och lämpliga. Av utlåtandena inhämtas i övrigt i huvudsak följande.

Statskontoret har icke i allo kunnat ansluta sig till sakkunnigförslaget kostnadsberäkningar. Beträffande till en början de på vårterminen 1946 belöpande kostnaderna har ämbetsverket förutsatt, att arvoden för handledning av seminarieeleverna vid övningsundervisningen komme att bestämmas

med tillämpning av de grunder härutinnan, som av 1945 års riksdag fastslagits, eller till 800 kronor för läsår och lärare. Vidare har statskontoret icke funnit motiverat att ytterligare medel skulle anvisas för trädgårdarnas underhåll och skötsel samt för anskaffande av musikinstrument. Ämbetsverket har erinrat om att anslaget till utrustning vid folkskoleseminarierna för innevarande budgetår höjts med 30 000 kronor för nyanskaffning särskilt av musikinstrument.

Beträffande sommarkurserna har statskontoret sagt sig hysa starka betänkligheter mot ett bifall till förslaget om särskild ersättning åt lärare under sådan kurs. Statskontoret har därvid anfört i huvudsak följande.

Enligt gällande avlöningsbestämmelser äger ordinarie, extra ordinarie och extra lärare vid bland annat folkskoleseminarium årligen i stället för semester åtnjuta ferier å tider, som föreskrivas i stadgarna. Då dessa utfärdats av Kungl. Maj:t, föreligger möjlighet för Kungl. Maj:t att genom ändring av stadgebestämmelserna utvidga undervisningstiden och därigenom avkorta ferierna. Så har också skett för lärare vid högskolor och universitet genom kungörelsen 1941:209. I detta sammanhang förtjänar uppmärksammas, att, då vid 1944 års riksdag fråga uppstod om särskild ersättning åt folkskollärare vid vikariatstjänstgöring under ferietid, riksdagen (skrivelse nr 341) anslöt sig till den av statskontoret i ärendet uttalade uppfattningen, att lärarna principiellt finge anses pliktiga att utan särskild kompensation underkasta sig sådan avkortning av ferierna, som kunde finnas vara av behovet påkallad. Riksdagen biföll dock Kungl. Maj:ts förslag om viss ersättning (12 kronor för dag vid vikariat å folkskollärartjänst och 8 kronor för dag vid vikariat å annan befattning) under motivering att förslaget vore avsett att tillgodose ett tillfälligt behov av vikarier och syntes komma att äga praktisk betydelse endast under då rådande extra-ordinära förhållanden med militärinkallelser i större omfattning. Det torde emellertid böra understrykas, att den ferietjänstgöring, som här avsågs, regelmässigt skulle fullgöras å annan ort än lärarens stationeringsort och att, såsom departementschefen framhöll, gottgörelsen främst skulle täcka de merkostnader, som kunde för-
anledas därav.

Enär sålunda lärare vid universitet och högskolor utan särskild ersättning härför ålagts undervisning under ferietid, syntes det statskontoret, att i princip samma krav kunde ställas på seminariernas lärare. I varje fall kunde ämbetsverket icke förorda, att särskild ersättning bereddes sådana befattningshavare, vilka åtnjöte semester och icke ferier, bland andra rektor och lärare i trädgårdsskötsel. Därest emellertid trots allt särskild ersättning skulle finnas böra utgå, borde det enligt statskontorets mening vara uteslutet att medgiva ersättning efter förmånligare normer än som eljest tillämpades för avlönande av timlärare vid seminarierna.

Slutligen har statskontoret funnit de för läkare, bibliotekarie och rektorsbiträde föreslagna tilläggsarvodena med hänsyn till sommarkursernas kortvarighet böra jämkas till högst hälften av vad som beräknats för vårterminen 1946 eller till 50, 100 respektive 75 kronor.

Skolöverstyrelsen har inledningsvis gjort följande allmänna uttalanden rörande beräkningen av lärarbehovet m. m.

Såsom de sakkunniga framhållit, kommer ökningen av lärarbehovet med all sannolikhet att ske i hastigare takt, än vad man hittills beräknat. Att ökningen skulle bli stark har sedan länge kunnat förutses — den ökade nativiteten och införandet av sjunde skolåret måste ju resultera häri — och åtgärder ha under de senaste åren också vidtagits för att man genom en stegrad examination av folkskollärare skulle kunna möta det ökade behovet. Sålunda har elevintagning vid folkskoleseminarierna under de sista två åren skett i sådan utsträckning, att seminariernas utrymmesmöjligheter helt tagits i anspråk. Vidare har, efter förslag av skolöverstyrelsen, den nu pågående utredningen angående en ytterligare utvidgning av seminarieorganisationen igångsatts. De uppgifter, som tidigare stått överstyrelsen till buds, ha emellertid icke pekat på att utvecklingskurvan skulle bli så brant, som nu förutses. Överstyrelsen vill i detta sammanhang redogöra något för hur de uppgifter erhållits, på vilka överstyrelsen i regel grundat sina beräkningar om det kommande lärarbehovet.

Under en lång följd av år ha folkskolinspektörerna på överstyrelsens anmodan lämnat uppgifter rörande den väntade ökningen i lärarbehovet. Dessa prognoser ha inspektörerna lämnat på grundval av upplysningar, som de i sin tur inhämtat från skoldistriktet. De största städerna ha lämnat uppgifter särskilt för sig. Såsom överstyrelsen vid tidigare tillfällen framhållit, ha dessa prognoser visat sig vara tillförlitliga för ett eller två år framåt. Prognoser på längre sikt ha däremot emellanåt visat sig vara missvisande, vilket i och för sig är mycket naturligt. Särskilt i större skoldistrikt är det naturligtvis omöjligt att giva en exakt siffra på det lärarantal, som kommer att behövas om exempelvis fem år. I en tid av snabbt stegrat lärarbehov är det också naturligt, att prognossiffrorna i regel bli för låga. Då det finns 52 folkskolinspektörer och omkring 2 500 skoldistrikt, behöver felet icke vara stort för varje skoldistrikt eller varje inspektör, förrän det sammanlagda felet springer upp till ett par eller några hundratal. Den skillnad i prognoserna för 1948/49, som de sakkunniga påpekat, utgör i själva verket endast omkring 2½ procent av lärarantalet.

Som ett allmänt omdöme om de uppgifter, som på detta sätt erhållits från folkskolinspektörerna, kan sålunda sägas, att de varit tillförlitliga i fråga om de allra närmast liggande åren och att de i fråga om år, som ligga längre fram i tiden, visserligen varit mycket osäkra men dock i allmänhet angivit den riktning, i vilken utvecklingen kommit att gå.

De uppgifter, som nu stått de sakkunniga till buds, ha erhållits på alldeles samma sätt som de, på vilka skolöverstyrelsen hittills grundat sina beräkningar. Deras beräkningar kunna därför icke sägas vara i och för sig noggrannare än de tidigare. Men den tid, som det här närmast gäller, nämligen sista delen av 1940-talet, har ryckt ett år närmare, och uppgifterna för dessa år ha därigenom blivit tillförlitligare. Det är därför stor sannolikhet för att utvecklingskurvan kommer att få den branta stigning, som de sakkunniga bebådade.

Skolöverstyrelsen har övervägt, huruvida man skulle kunna för framtiden erhålla noggrannare uppgifter om det kommande lärarbehovet. Viss förbättring i prognosernas tillförlitlighet skulle måhända kunna vinnas, därest skoldistriktet varje år lämnade folkskolinspektörerna uppgifter om det antal barn, som icke uppnått skolåldern, fördelade dels på årgångar,

dels på de skolor, till vilka barnen kunna tänkas bli hänvisade, då de uppnå skolåldern. En sådan kartläggning av barnmaterialet skulle medgiva en noggrannare analys av det kommande lärarbehovet. Den skulle emellertid bli tidsödande och skulle dessutom för de större skoldistrikten medföra ganska stora kostnader, som kanske skulle göra dem mindre villiga att medverka. Då man dock måste anse, att skoldistriktet själva för lösande av sina skolfrågor skulle ha stor nytta av en sådan årligen återkommande inventering av barnmaterialet, överväger överstyrelsen att till ett kommande år söka genomföra en sådan undersökning. På grund av befolkningens rörlighet måste dock även en dylik mera detaljerad undersökning leda till osäkra slutsatser, då det gäller att förutsäga lärarbehovet på längre sikt.

Den starka begränsning av seminarieverksamheten, som skedde under åren närmast efter 1939, berodde bland annat på de besparingsåtgärder, som igångsattes efter krigsutbrottet och som medförde indragning av en mängd lärarbefattningar. Det sammanlagda antalet folk- och småskollärartjänster nedgick därvid med icke mindre än omkring 2 000. Därest seminarieverksamheten hade fått fortgå i ungefär normal utsträckning skulle detta ha medfört en arbetslöshet inom lärarkåren, som visserligen vid den nu pågående ökningen av behovet skulle ha upphört men som under några år skulle ha varit besvärande. Även om det nu kanske för många kan framstå såsom önskvärt, att examinationen under dessa år hållits högre, hade säkerligen ett förslag i den riktningen vid denna tidpunkt icke varit genomförbart.

Beträffande de nu förordade åtgärderna har skolöverstyrelsen endast haft ett par erinringar att framställa. Sålunda har överstyrelsen i anledning av de sakkunnigas förslag, att överstyrelsen borde bemyndigas medgiva prövning och intagning av elever även under vårterminen 1946 å lediga platser i de redan befintliga klassavdelningarna av fyraårig linje vid folkskoleseminarierna, funnit önskvärt, att dylikt bemyndigande gäves jämväl beträffande småskoleseminarierna, då det kunde tänkas, att luckor av samma anledning uppstode även i dessas klassavdelningar.

Överstyrelsen har vidare funnit särskilt arvode åt rektorerna för de ökade göromål, som bleve en följd av den ifrågasatta utbildningen, vara lämpligare än en ytterligare nedsättning i deras undervisningsskyldighet. Härom har överstyrelsen anfört följande.

Då rektorernas undervisningsskyldighet på grund av ökade rektorsgöromål i allmänhet redan är starkt minskad — i ett par fall ända ned till 5 veckotimmar — och en ytterligare sänkning kan synas olämplig, vill överstyrelsen föreslå, att ett arvode, lämpligen satt till 500 kronor, måtte utgå till rektor för hans merarbete under vårterminen 1946. Det är ej erforderligt att nu fixera det arvode, som rektorerna böra uppbära för denna kurs under det läsår, som börjar med höstterminen 1946, men med hänsyn till att det merarbete, som då kräves, blir av mindre omfattning än arbetet vid kursens igångsättande, torde det vara tillräckligt att för hela läsåret 1946/47 räkna med ett arvode av 500 kronor till rektor. Någon höjning av anslaget till avlöningar utöver vad de sakkunniga föreslagit behöves ej förorsakas av här föreslagna arvode, då summan för timlärararvoden till lärare, som annars skulle uppehålla rektors undervisningsskyldighet, minskas med minst motsvarande belopp.

I särskilda skrivelser ha *seminariernas elevförbund* samt *Kalmar och Lunds ortsföreningar av svenska seminarieläraryöreningen* ställt sig kritiska till de sakkunnigas förslag om anordnande av en särskild provisorisk utbildning av folkskollärare och i stället förordad andra åtgärder för minskning av lärarbristen.

Seminariernas elevförbund har därvid hemställt, att åtgärder måtte vidtagas i syfte, att de nuvarande seminarieeleverna i klass III av den fyra-åriga linjen och klass I av studentlinjen finge avbryta sina studier under läsåret 1946/47 för att då gå ut som extra lärare i folkskolorna, varefter motsvarande anordning skulle vidtagas även följande år, så länge lärarbehovet det krävde. Till stöd för sin framställning har elevförbundet anfört i huvudsak följande.

Man kunde möjligen acceptera den föreslagna snabbutbildningen av nya studentklasser, om denna favör komme elitstudenter till godo. Men i detta fall måste man i stället konstatera, att det till största delen skulle bli de sämsta studenterna, som kunde ifrågakomma. Också seminariesakkunniga har uttryckt vissa farhågor beträffande rekryteringen till den föreslagna snabbutbildningen. Men dessa farhågor har underligt nog mest gällt kvantiteten och mindre kvaliteten. Att se saken enbart ur denna synpunkt är, anser vi, inte riktigt. Man måste räkna med att ett mycket litet fåtal avlägger studentexamen vid höstterminens slut. Vidare är det givet, att alla bättre studenter med en smula ambition redan är placerade i andra högre skolor: vid universitet, högskolor, handelsskolor etc., eller att de fått sysselsättning på annat sätt. Det är således ingen överdrift, om man påstår, att urvalet till den föreslagna snabbutbildningen kvalitativt sett måste bli mycket dålig.

De sakkunniga påtalar själva, att snabbutbildningen måste medföra stora organisatoriska svårigheter vid samtliga seminarier, som ju redan nu är betydligt överansträngda. Även detta måste inge betänkligheter. Det är också föga troligt, att det organisatoriska kan lösas tillfredsställande. Och kan inte det organisatoriska lösas på ett tillfredsställande sätt, så måste följden bli, att all seminarieutbildning blir lidande härav.

När det gäller snabbutbildningens utformning, förtjänar undervisningsövningarnas uppläggning att särskilt uppmärksammas. De sakkunniga föreslår, att »snabbklassernas» undervisningsövningar skall förläggas till de vanliga folkskolorna på respektive seminarieorter. Eftersom seminariernas övningsskolor ju redan nu är använda till det yttersta, är naturligtvis detta enda utvägen, om nu snabbutbildningen skall komma till stånd. Men denna utväg inger allvarliga farhågor. Dessa undervisningsövningar måste då handhas av helt ovana handledare. Därav måste följa vissa brister vid bedömning och betygssättning. Inte så, att de, som i detta fall komme att tjänstgöra som handledare, skulle vara sämre lärare än de ordinarie övningsskolornas lärare. Men de skulle sakna det väsentligaste vid bedömandet, nämligen mångårig vana att bedöma och betygssätta andras lektioner samt det stora jämförelsematerial som en övningslärare alltid har till sitt förfogande. All betygssättning måste i viss mån bli relativ.

Slutligen måste beträffande snabbutbildningen sägas, att en viss risk för att den i framtiden kommer att stämplas som en smula mindervärdig förefinnes, detta trots de sakkunnigas försäkringar om att den alls inte behöver bli det, och trots att den kanske heller inte bleve det. En olika värdering

inom lärarkåren på grund av olikheter i utbildning är emellertid långt ifrån önskvärd.

Vi seminarieelever anser dock inte blott de sakkunnigas förslag om snabbutbildning av studenter utan också deras förslag om att lärarbristen även de följande åren skall avhjälpas genom ökade intagningar på enbart studentlinjen (mellan 500 och 600 under vardera av åren 1946 och 1947) vara förkastligt. Vi anser i stället, att lärarbristen bör avhjälpas genom ökade intagningar inte bara på studentlinjen utan också på fyraåriga linjen. Det är, anser vi, inte rätt och riktigt att på detta sätt favorisera studenterna. Dessa har ändock ett så betydande försprång framför övrig ungdom, när det gäller utbildning till intellektuella yrken, att man med full rätt kan försvara icke studenters möjligheter att vinna inträde vid landets folkskoleseminarier. Det är allmänt känt och erkänt, att studenterna ännu så länge till största delen kommer ifrån mera välbärgade samhällsklasser, medan flertalet familjer saknar de ekonomiska förutsättningarna att föra sina barn fram till studentexamen. Men därför finns det naturligtvis bland dessa ungdomar, som inte har kunnat få en studentexamen, både studieintresse och studiebegåvning. Också dessa bör ha möjligheter att välja ett yrke, som passar deras intresse och fallenhet. Folkskoleseminariernas fyraåriga linje ger en sådan möjlighet. Denna bör därför absolut inte få stå tillbaka för studentlinjen. När nu ett betydande lärarbehov måste fyllas, så är det, anser vi, inte mer än rätt och billigt att intagningarna ökas lika mycket på den fyraåriga linjen som på den tvååriga. Häremot kan invändas, att lärarbristen redan är akut, och att det därför gäller att få fram nya lärare så fort som möjligt. Ur den synpunkten är det också förklarligt att de sakkunniga förordade ökade intagningar blott på studentlinjen. Men problemet kan lösas på ovan föreslaget sätt, ett sätt, som, synes det oss, är betydligt smidigare, som inte medför snabbutbildningens stora nackdelar, och som ger rättvisa åt alla berörda parter. De sakkunniga har själva omnämnt denna lösning, men de har med, efter vårt förmenande, synnerligen svag motive-ring förkastat den.

Kalmar ortsförening av svenska seminarieläraryöreningen, med instämmande av *Lunds ortsförening*, har förordat en i huvudsak enahanda anordning som den av seminariernas elevförbund föreslagna, dock att densamma icke skulle börja tillämpas förrän från och med läsåret 1947/48. Utöver vissa synpunkter, för vilka redogjorts i samband med elevförbundets framställning, har föreningen anfört bland annat följande.

Utbildningstiden å den tvååriga studentlinjen är redan nu i knappaste laget. Att ytterligare reducera densamma är därför ägnat att väcka starka betänkligheter. Tre terminers utbildning kan icke bli likvärdig med fyra, även med tillägg av två sexveckorskurser under sommarferierna. De sakkunniga ha dessutom alldeles förbisett, att även eleverna å den vanliga studentlinjen använder sommarferierna till studier, kurser och annat för lärarutbildningen värdefullt arbete, och ej blott till välbehövlig rekreation.

Seminariernas ordinarie lärarpersonal torde endast i begränsad utsträckning komma att stå till förfogande under sommarferierna, och om utbildningen anförtros åt lärare, som äro mindre förtrogna med arbetet i seminarium och folkskola, blir värdet av utbildningen ytterligare försvagat. Att för en relativt kort tjänstgöringstid per vecka, t. ex. två timmar matematik

eller två timmar musik, binda lärarna vid seminariestaden under större delen av sommaren måste anses obilligt, i synnerhet som den ekonomiska ersättningen för arbetet är synnerligen otillfredsställande.

Utan att ingå på detaljer vill ortsföreningen föreslå, att följande nya typ av studentlinje organiseras i stället för den av de sakkunniga föreslagna.

Intagning till denna nya linje sker i början av höstterminen 1946. Tidpunkten möjliggör erhållandet av ett betydligt större och bättre elevmaterial än vad som skulle stå till buds ett halvt år tidigare. Läsåret 1946/47 ägnas åt inhämtandet vid seminariet av de för lärarutbildningen grundläggande momenten. Följande läsår blir utbildningen av praktisk art, varunder eleverna tjänstgöra i folkskola, för vilken tjänstgöring lön enligt gällande bestämmelser utgår. Det tredje och sista utbildningsåret tillbringas åter vid seminariet och leder fram till folkskolläraryxamen.

En likartad ny utbildningslinje skulle kunna anordnas även vid de fyraåriga seminariekurserna. För de elever, som intagas höstterminen 1946, skulle ett avbrott i studierna i och för ett års praktisk lärartjänstgöring kunna ske efter tre eller eventuellt två års vistelse vid seminariet. Det praktiska utbildningsåret skulle alltså för dessa elever infalla antingen läsåret 1948/49 eller 1949/50.

Seminarie-sakkunnigas förslag om omedelbara åtgärder för att möta den akuta lärarbristen vid folkskolorna kommer icke överraskande. Det har nämligen de senaste åren stått klart, att läget på detta område med hänsyn främst till den vid 1930-talets mitt begynnande nativitetsökningen, den fortgående befolkningsförflyttningen från landsbygden till städer och andra tätorter samt det successiva införandet av ett sjunde — de senaste åren även ett åttonde — skolår snart nog kunde komma att bli kritiskt. Av de redogörelser, som lämnats i såväl 1944 som 1945 års huvudtitlar, framgår, att såväl skolöverstyrelsen som vederbörande departementschef haft sin uppmärksamhet riktad på nämnda förhållande, som ju också föranlett tillkallandet av särskilda sakkunniga för utredning angående de åtgärder, som därav borde föranledas. De sakkunnigas undersökningar ha nu givit vid handen, att den ökning av lärarbehovet, som förutsetts, av allt att döma kommer att ske i betydligt hastigare takt än man så sent som för ett år sedan hade anledning att räkna med. Detta konstaterande har föranlett de sakkunniga att föreslå, att särskilda åtgärder redan under pågående läsår vidtagas i syfte att tidigare än eljest varit möjligt få fram ett ökat tillskott av folkskollärare.

Departementschefen.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att underskottet av folkskollärare läsåren 1946/47 och 1947/48 kan väntas uppgå till omkring 600 för att 1948/49 stiga till inmot 1 400 och 1949/50 till något över 1 500, utan att därvid den redan 1944/45 förefintliga bristen på omkring 250 lärare medräknats. Vid bedömandet av dessa siffror bör ihågkommas, att underskottet för de två förstnämnda åren beräknats under hänsynstagande till den utexamination från seminarierna av redan nu intagna elever, som då kan förväntas. Underskottssiffrorna för åren 1948/49 och 1949/50 däremot äro

bruttosiffror så till vida, att vid beräkningarna ej kunnat tagas hänsyn till utexaminationen av de elever på tvåårig linje, som komma att intagas hösten 1946 och hösten 1947. Detta förklarar sålunda den kraftiga stegringen av underskottet från läsåret 1947/48 till läsåret 1949/50. Därest i likhet med vad som skett innevarande år på studentlinjen under vartdera av åren 1946 och 1947 intagas omkring 300 elever, skulle bristen läsåret 1948/49 bli omkring 1 100 och läsåret 1949/50 omkring 900 lärare. I vilken utsträckning de stora underskotten för läsåren 1948/50 kunna komma att utjämnas genom utexamination på studentlinjer av ett än större antal elever blir en fråga, som berör den nuvarande seminariorganisationens utformning och som jag avser att återkomma till i annat sammanhang. Så mycket torde emellertid redan nu kunna sägas, att, även om den ordinarie intagningen åren 1946 och 1947 göres så omfattande som med hänsyn till skilda omständigheter låter sig göra, den likväl icke mer än till en del kan förmå att eliminera den väntade lärarbristen.

Det är med hänsyn härtill och till nödvändigheten av att redan för läsåren 1946/47 och 1947/48 åstadkomma en förbättring av lärartillgången, som de sakkunniga funnit omedelbara åtgärder erforderliga. Jag är för egen del av samma uppfattning.

De föreslagna åtgärderna avse dels ett upphävande av nu gällande övergångsbestämmelser för pensionering av folkskollärare, varigenom 63-årsåldern omedelbart i stället för successivt skulle börja tillämpas som pensionsålder, dels ock anordnande av en provisorisk lärarutbildning på kortare tid än den normala. Beträffande det förstnämnda spörsmålet inskränker jag mig till att erinra, att detsamma förut denna dag anmälts av chefen för finansdepartementet. Jag vill i anslutning därtill blott tillägga, att ytterligare lättnad i lärarfrågan skulle vinnas, därest ett omedelbart införande av den högre pensionsåldern förenades med en uppmjukning av gällande praxis i fråga om tillstånd att kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Det synes sålunda önskvärt, att under de närmaste åren sådant tillstånd lämnas i större utsträckning än hittills varit fallet.

Förslaget om en särskild provisorisk lärarutbildning avser inrättandet från och med vårterminen 1946 av en extra utbildningslinje för högst 400 studenter, vilken utbildning skulle sträcka sig över läsåret 1946/47 samt även innefatta vissa kurser somrarna 1946 och 1947. Härigenom skulle vinnas, att ifrågakvarande elever kunde gå ut som lärare redan höstterminen 1947 eller ett helt år tidigare än om de i vanlig ordning intagits höstterminen 1946.

En annan möjlighet att minska lärarbristen, som påpekats i framställningar av seminariernas elevförbund samt vissa ortsföreningar av svenska seminarieläraryöreningen och som även diskuterats av de sakkunniga, vore att låta eleverna vid folkskoleseminarierna efter genomgången klass III av fyraårig linje och klass I av studentlinje avbryta sina studier för att under

ett läsår tjänstgöra som extra lärare i folkskolorna, varefter de påföljande år skulle återvända till seminarierna för fortsatt utbildning. Onekligen är detta ett uppslag, som icke utan vidare kan avfärdas. På av de sakkunniga anförda skäl synes dock anordningen icke böra i första hand komma i fråga. Men det synes angeläget att hålla denna möjlighet öppen som ett komplement till de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna. Det torde nämligen sannolikt komma att visa sig, att dessa åtgärder icke äro tillfyllest ens om intagningen å den provisoriska utbildningslinjen skulle komma att uppgå till beräknat maximum, omkring 400 elever. I verkligheten torde sannolikt tillgången på kvalificerade sökande — och andra böra enligt min mening icke tagas emot — ej komma att medge en så stor intagning. Därest alltså den provisoriska utbildningen skulle behöva kompletteras med ett anlitage av seminarieelever på sätt nyss antytts, torde i första hand eleverna å den fyraåriga linjen böra komma i fråga. Efter tre år torde dessa nämligen ha en mer omfattande utbildning i praktiskt hänseende än vad fallet är med eleverna å studentlinjen efter endast ett års seminariestudier. Då en anordning i angiven riktning av allt att döma skulle nödvändiggöra en icke obetydlig omarbetning av kursplaner m. m. för främst tredje och fjärde klasserna å den fyraåriga linjen samt eventuellt även för båda klasserna å studentlinjen, torde den i vart fall icke kunna tillämpas från hösten 1946. Redan nu bör emellertid, på sätt de sakkunniga förordat, möjlighet beredas särskilt dugliga elever i avgångsklasserna att få ledigt för kortare vikariat i folkskolor.

Jag anser sålunda i likhet med de sakkunniga anordnandet av en särskild utbildning av lärare vara den väg man vid sidan av den föreslagna jämkningen av pensionsbestämmelserna främst har att följa för att söka råda bot på den akuta lärarbristen. Såsom denna utbildningslinje skisserats av de sakkunniga, synes den vara ägnad att ge en utbildning, på det hela taget likvärdig med den, som eljest erbjudes vid seminarierna. Måhända kunna vissa detaljer i den föreslagna timplanen göras till föremål för diskussion — jag tänker därvid närmast på, att den betydelsefulla modersmålsundervisningen drabbats av en förhållandevis större reduktion än övriga teoretiska ämnen — men det torde få ankomma på skolöverstyrelsen att vid planens förverkligande vidtaga de jämkningar däri, som kunna finnas erforderliga och möjliga.

Med hänsyn till de mångahanda svårigheter och olägenheter, som otvivelaktigt komma att uppstå för seminarierna vid ett genomförande av den föreslagna extra utbildningen, synes det angeläget att understryka, att det här är fråga om en av förhållandena framtvingad engångsätgard.

De sakkunniga ha räknat med, att den föreslagna linjen skulle komma att omfatta högst 14 klassavdelningar om 28 elever i varje avdelning eller således sammanlagt högst 392 elever. Även om de rekryteringssvårigheter,

som redan i viss mån på sina håll kunnat förmärkas beträffande studentlinjen, i än högre grad torde komma att göra sig gällande vid intagning under en vårtermin, synes man dock berättigad att räkna med en relativt tillfredsställande rekrytering såväl kvantitativt som kvalitativt. Såsom de sakkunniga framhållit, torde åtskilliga studenter, som för närvarande finnas intagna å fyraårig linje, komma att söka över till den nya utbildningslinjen. Det synes därför vara motiverat att i enlighet med sakkunnigförslaget lämna skolöverstyrelsen bemyndigande att för fyllande av de luckor, som därigenom kunna uppkomma, medgiva prövning och intagning å fyraårig linje jämväl under loppet av vårterminen 1946. Det synes även skäligt att, som skolöverstyrelsen föreslagit, sådant bemyndigande lämnas även beträffande småskoleseminarierna, då det ju kan tänkas, att luckor av samma anledning uppkomma också där.

Vad de sakkunniga anfört rörande ett centralt ansökningsförfarande till utbildningslinjen i fråga samt om prolongering av vissa bestämmelser med villkor för inträde i studentlinjens första klass har icke givit mig anledning till erinran.

Beträffande beräkningen av kostnaderna för den föreslagna utbildningslinjen må framhållas följande.

De sakkunniga ha icke räknat med något särskilt arvode under vårterminen 1946 till seminarierektorerna för det merarbete, som kommer att vållas dem, utan i stället förordat en kompensation i form av ytterligare lättnad i deras undervisningsskyldighet. Skolöverstyrelsen åter har funnit en minskning av undervisningsskyldigheten mindre lämplig och i stället föreslagit ett arvode av 500 kronor. För egen del finner jag de sakkunnigas förslag ha de starkaste skälen för sig. Det förefaller mig med hänsyn till de säregna förhållanden, varom här kommer att bli fråga, sakligt sett betydelsefullare, att rektor beredes tillfälle att övervaka och leda arbetet vid seminariet än att han håller en eller annan lektion mer. Det synes sålunda böra få ankomma på skolöverstyrelsen att efter framställning i varje särskilt fall medgiva rektor den lättnad i eller befrielse från undervisningsskyldighet, som kan finnas påkallad av den föreslagna extra utbildningen.

Beträffande kostnaderna för ersättning åt folkskollärare för handledning vid övningsundervisning under vårterminen 1946 förutsätter jag i likhet med statskontoret, att dessa ersättningar komma att utgå med högst 800 kronor för läsår.

Några ytterligare medel till trädgårdarnas underhåll och skötsel torde knappast vara erforderliga, varför de av de sakkunniga beräknade omkostnaderna för vårterminen 1946 torde kunna minskas med 1 400 kronor. Däremot kan jag icke ansluta mig till statskontorets uppfattning, att det icke skulle erfordras ytterligare medel till anskaffande av musikinstrument. Enligt vad jag under hand inhämtat är nämligen läget vid seminarierna i

detta hänseende, trots den höjning av utrustningsanslaget, som skett för innevarande budgetår, så allvarligt, att en utvidgning av verksamheten med nödvändighet kräver ökade anslagsmedel för detta ändamål. Jag vill framhålla, att dessa medel icke blott komma elever vid den provisoriska utbildningslinjen till godo utan även bliva till nytta för kommande elevårgångar. Till utrustning synes alltså böra anvisas det begärda engångsanslaget av 45 000 kronor.

Mot tillerkännandet av särskilt arvode åt lärare vid sommarkurserna har statskontoret anfört vissa betänkligheter under framhållande, att lärarna finge anses principiellt skyldiga att utan särskild compensation underkasta sig den avkortning av ferierna, som kunde befinnas vara av behovet påkallad. Vid övervägande av detta spörsmål har jag kommit till den uppfattningen, att det icke synes rimligt och skäligt att tillgripa ett dylikt tvångsförfarande. En sådan åtgärd skulle lätt komma att framstå såsom obillig och kunde dessutom, då den komme att drabba endast en del av seminarielärarkåren, lätt få ett sken av godtycke. Kurserna komma även att få en avsevärd längd. Jag erinrar sålunda, att de äro avsedda att pågå från midssommar till omkring den 10 augusti, med andra ord under större delen av sommarferierna.

Om det sålunda synes skäligt, att viss ersättning utgår till ifrågavarande lärare, kunna givetvis olika meningar göra sig gällande i fråga om storleken av densamma. De sakkunniga ha föreslagit ett arvode av 10 kronor per lektion, oavsett vilket ämne det gäller. Statskontoret åter har, därest dess nyssnämnda principiella uppfattning icke skulle vinna beaktande, ansett, att ersättningen icke borde bestämmas enligt andra än för timplärare vid seminarierna gällande grunder eller, per lektion (å G-ort), 7 kronor 8 öre i teoretiska ämnen, 5 kronor 15 öre i teckning, musik och gymnastik, 4 kronor 67 öre i slöjd samt 4 kronor 41 öre i hushållsgöromål. För egen del vill jag framhålla, att man synes böra utmäta arvodet icke blott med hänsyn tagen till den arbetsprestation, som kräves, utan även och i icke mindre grad med beaktande av de extra kostnader och olägenheter i övrigt, som i de flesta fall torde komma att vållas vederbörande lärare genom den ifrågasatta extra tjänstgöringen å ferietid. Från denna synpunkt sett synes det icke omotiverat med ett för alla lärare lika arvode. Vid övervägande av frågan om arvodets storlek har det av de sakkunniga föreslagna arvodet av 10 kronor per lektion framstått såsom väl högt. Å andra sidan har det ansetts skäligt, att arvodet sättes något högre än det högsta timpläraryrvodet. Efter samråd med chefen för finansdepartementet har jag därför funnit mig böra förorda ett arvode av 8 kronor per lektion, dock med den begränsningen, att arvodet per vecka må med högst 30 kronor överstiga vad vederbörande lärare skulle erhållit för samma tid, därest ersättning utgått enligt för timplärare gällande bestämmelser. En minskning av de beräknade avlöningskostna-

derna med i runt tal 20 000 kronor för varje sommarkurs torde härigenom kunna ernås.

I övrigt föranleda de sakkunnigas kostnadsberäkningar icke någon erinran från min sida.

Kostnaderna för den förordade provisoriska utbildningslinjen torde sålunda med hänsyn till det anförda kunna beräknas till följande belopp, nämligen för vårterminen 1946 till 150 000 kronor för avlöningar, (10 000 — 1 400 =) 8 600 kronor eller i runt tal 8 000 kronor för omkostnader, 8 000 kronor för materiel, böcker m. m. och 45 000 kronor för utrustning eller tillsammans 211 000 kronor samt för envar av sommarkurserna 1946 och 1947 till (112 000 — 20 000 =) 92 000 kronor för avlöningar, 7 000 kronor för omkostnader och likaledes 7 000 kronor för materiel, böcker m. m. eller sammanlagt 106 000 kronor per kurs. Härav torde i anslutning till vad de sakkunniga förordat av för innevarande budgetår anvisade anslagsmedel böra bestridas dels kostnaderna för vårterminen 1946 och dels av kostnaderna för sommarkursen 1946 11 000 kronor för avlöningar samt hela de beräknade beloppen för omkostnader och för materiel, böcker m. m. Då för innevarande budgetår beviljade anslag till avlöningar och till omkostnader äro förslagsanslag, torde några ytterligare medel för dessa ändamål ej behöva äskas utan anslagen få överskridas med erforderliga belopp i enlighet med vad nyss anförts. Riksdagens bemyndigande erfordras dock för överskridande av de poster i avlöningsstaten, vilka uppförts med maximerade belopp. Däremot synas medel å tilläggsstat böra anvisas för materiel, böcker m. m. och för utrustning, enär anslagen till dessa ändamål ha karaktären av reservationsanslag.

Till frågan om övriga kostnader för utbildningen torde jag få återkomma i samband med anmälan av anslagsbehovet till folkskoleseminarierna för nästa budgetår.

Som bekant ha seminarieelever numera möjlighet att erhålla studielån ur allmänna studielånefonden. För att underlätta rekryteringen till den av mig förordade särskilda utbildningslinjen torde elever även vid denna linje böra beredas lånemöjligheter. Ett särskilt ansökningsförfarande bör därför komma till stånd. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela i ämnet erforderliga bestämmelser. Till frågan om anvisande av medel till studielån återkommer jag vid anmälan framdeles av anslagsbehovet för nästa budgetår till kapitalinvestering i studielånefonden.

I detta sammanhang må framhållas, att fråga uppkommit om anordnande i december 1945 av en seminarierektorskonferens för diskuterande av bland annat med den ifrågasatta extrautbildningen sammanhängande spörsmål. Kostnaderna härför, beräknade till omkring 3 000 kronor, synas böra bestridas från seminariernas resekostnadsanslag.

Hemställan.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att högst 400 studenter må vårterminen 1946 intagas vid folkskoleseminarierna för att genomgå utbildning vid en tillfälligt anordnad seminarielinje, omfattande, förutom nämnda termin, läsåret 1946/47 samt en kurs under vardera av somrarna 1946 och 1947, i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat;

dels medgiva, att de i gällande avlöningsstat för folkskoleseminarierna med maximerade belopp uppförda utgiftsposterna må för budgetåret 1945/46 överskridas med högst de belopp, som erfordras för utbetalande av arvoden i enlighet med vad jag i det föregående förordat;

dels till *Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 15 000;

dels ock till *Folkskoleseminarierna: Utrustning* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 45 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

C. A. Bruno.

Förslag till timplan för seminariekurs, omfattande vårterminen 1946, läsåret 1946/47 samt somrarna 1946 och 1947 (6 veckor vardera sommaren).

Ä m n e	2		3	4					5	6		
	Summa veckotimmar enligt nuvarande undervisningsplan			Förslag till timplan							Summa lektioner	Kol. 5 i % av kol. 3
	Klass I	Klass II		vt 1946 18 v.	ht 1946 16 v.	vt 1947 18 v.	sommaren 1946 6 v. 1947 6 v.					
Kristendomskunskap	2	1½	119	2½	2	2	—	—	113	95		
Modersmålet	3	1	136	3	2	2	—	—	122	90		
Samhällslära	—	4	136	—	3½	4	—	—	128	94		
Biologi och hälsolära	2	—	68	3½	—	—	—	—	63	93		
Psykologi och pedagogik	4	4	272	4	5½	5½	—	—	259	95		
Biblioteksskötsel	½	—	17	½	½	—	—	—	17	100		
Summa	11½	10½		13½	13½	13½	—	—				
Teckning	2	1½	119	—	—	2	6½	7	117	98		
Välskrivning	½	—	17	1	—	—	—	—	18	106		
Musik	2	2	136	2	2	2	3	2	134	99		
Trädgårdsskötsel	2	1½	119	2	2	—	2	2	92	77		
Slöjd, manlig	5	4	306	m 5	—	—	m 17	m 17	294	96		
Slöjd, kvinnlig	2	4	204	kv 5	—	—	kv 9	kv 9	198	97		
Hushållsgöromål	4	—	136	—	—	—	kv 10	kv 10	120	88		
Gymnastik	m 5 kv 4	5	340 (306)	5	5	5	m 5 kv 3	m 5 kv 3	320 296	94 97		
Summa	16½	14		15	9	9	33½	33				
Metodik	4½	3	255	3½	5	5	—	—	233	91		
Undervisningsövningar	2	3½	187	2½	4	4	—	—	181	97		
Summa	6½	6½		6	9	9	—	—				
Summa summarum	34½	31		34½	31½	31½	33½	33				
Friv. teckning	4	—	136	2	2	2	—	—	104	76		
Körsång	2	—	68	1	1	1	1	1	64	94		
Orkester	2	—	68	1	1	1	1	1	64	94		
Instrumentalmusik	8	—	272	4	4	4	5½	5½	274	101		
Simning	2	—	68	1	1	1	1	1	64	94		
Friv. gymnastik	2	—	68	1	1	1	1	1	64	94		
<i>Kompletteringskurser.</i>												
Matematik	4	—	136	2	2	2	2	2	128	94		
Biologi	3	—	102	—	3	3	—	—	102	100		
Geografi	3	—	102	—	—	—	8	8	96	94		
Fysik	3	—	102	—	3	3	—	—	102	100		
Kemi	3	—	102	6	—	—	—	—	108	106		